

Ömer Kaptan

Ata Demirer ve Veledi Harir (Akbiyık) Camii

Bursa'mızın sanat dünyasına kazandırdığı ünlülerden olan oyuncu/komedyen Ata Demirer, geçtiğimiz günlerde bir fotoğraf paylaştı. Fotoğrafta Ata Demirer üç sıra tuğla, bir sıra kesme taştan almasıyla sistemli bir duvara dayanmış arkada gülümserken önde yaşlı bir amca asfalt işiyle uğraşırken ve 80'lerin sokak hayatından bir manzara kadraja yansıyor.

■ Bursa doğumlu olan sanatçının muhtemelen erkek lisesinde okuduğu ortaokul yıllarına ait bir fotoğraftı bu.¹ Peki, Ata Demirer'in sırtını dayadığı cami hangi tarihi camiydi ve bu mahalle hangi tarihi mahalleimizdi?

Merhum mimarlık tarihçimiz Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "zarif ve nefis bir ufak mescit"

olarak tarif ettiği camiyi tanımadan önce muhite ismini veren zatı tanıyalım.

BURSA VE İSTANBUL'A İSMİNİ KAZIMIŞ BİR HAYİRSEVER...

Ata Demirer bu fotoğrafı 80'lerin Akbiyık Mahallesi olarak paylaşmıştı. Akbiyık Mahallesi ismini, döneminin büyük sūfisi Hacı

Bayramı Veli'nin müntesiplerinden Akbiyık Sultan'dan almaktadır. Bu zat yalnızca Bursa'da bulunduğu yere değil İstanbul'a da ismini kazımış çok önemli bir zattır. Hem de İstanbul'un en önemli bölgesi olan Sultanahmet civarına... Nasıl mı?

Akbiyık Sultan, Kepecioğlu'nun verdiği bilgilere göre zengin bir adamdır. Daha da

zenginleşmek istemiştir. Kendisini irşat eden zat ona sabırlı, fukaradan olmasını tavsiye etmiş, fukaralığın derecelerinden bahsetmiştir. Fakat Akbiyık Sultan fakir olup da muavenete ve yardıma muhtaç olmaktansa zengin olarak fukaraya yardım etmenin daha hoş olacağına dair münakaşaya girişmiş, Hacı Bayramı Veli de "Bizim mesleğimiz zahiren fakri kabulendir, bize yakın olma" deyince Akbiyık Sultan hiddetle çıkmış, çıkarken başındaki külahı kapıya ilişerek düşmüş ve ölümüne kadar başı açık gezmıştır.²

Ama daha ilginç olan kısım Akbiyık Sultan'ın padişahlarla olan münasebeti ve bıraktığı eserlerdir. Gerçek ismi Ahmet Şemsettin olan Akbiyık Sultan Varna Seferi'ne (1444) katılmış, Akşemsettin hazretleriyle beraber İstanbul'un fethinde de bulunmuştur. Fetihden sonra Ayasofya civarında adına bir cami yapılmış ve bu semte onun adı verilmiştir. Mezcup tavrına rağmen Çandarlı Halil Paşa gibi devlet adamları ve Molla Yegân gibi âlimlerle sohbetlerde bulunmuştur.³

Bugün Sultanahmet Camii'nin cankurtaran tarafında Akbiyık Sultan'ın ismiyle anılan önemli bir mescit vardır. İstanbul'un fetihden sonraki ilk mescidi olarak halk arasında anılan yapı "İmam'ül-mesâcid" mescitlerin imamı olarak anılmıştır. İstanbul'un en eski mescitlerinden olduğu anlaşılan bu yapıya, sur içindeki İstanbul'un en güneydeki mescidi olduğu için "Evvel-i Kible" veya "İmâm'ül-mesâcid" denilmiştir. Dâr'üs-sâade ağalarından Mustafa Ağa'nın minber ilâvesiyle camiye çevirdiği mescid, zaman içinde bazı tamirler geçirmiştir.

Minaresi İstanbul'un fethedildiği dönemin izlerini taşıyan çok önemli bir yapıdır. Mescit binasının ise XIX. yüzyılın son çeyreği içinde eski ebadı muhafaza edilerek yeniden inşa edildiği mimari üslûbundan belli olmaktadır.⁴ (1793-94) Mehmed Yazıcı adlı bir zat minaresinin yanına bir çeşme yaptırmış ve daha sonra bu çeşme kızı Hâce Hanım tarafından 1283'te (1866-67) yenilenmiştir. Böylece bu yapılar topluluğu küçük bir külliye niteliği kazanmıştır.

2. Murat 1437 tarihli temlikname ile Yenişehir'in bir köyünü Akbiyık'a vermiş, Fatih Sultan Mehmed de 1452 tarihli bir fermanla bunu tasdik etmiş. Bursa Yenişehir ilçesinde de Akbiyık isimli yerleşimin olmasının sebebi buraları Akbiyık Sultan'ın kendi zaviyesine vakfetmiş olmasıdır. Bursa'da Ulucami civarında zaviye mescit ve türbe bina etmiştir. Daha fazla bilgi için Kepecioğlu'na kulak verelim; "Burada gayet büyük ve güzel de bir bahçesi bulunmaktaymış, O kadar zenginmiş ki kendi servetini kendisi dahi bilmezmiş, 1455 yılında vefat etmiş. "Şemsi hüda" veya "Hüdayi Şemsettin" mahlasıyla şiirler yazdığı bazı eserlerden anlaşılan Akbiyık Ahmet Şemsettin efendinin mezarı bugün Ak Biyık Camiinin hemen alt tarafındadır."

NİÇİN AKBIYIK VEYA VELEDİ HARİR DENİYOR?

Mahalleye "Hariri" denmesinin, camiye de Akbiyık Camisi yerine "Veledi Harir" camisi denmesinin sebebi de İpekoğlu Hacı Dursun isminde bir zattır. İpek oğlu kelimesinin Arapçası 'veled-i harir'dir. Ak Biyık Sultan namına İpekoğlu / Veledi Harir Hacı Dursun efendi bu camiyi yaptırdığı için cami hem banisinin adıyla hem de mahalleye ismini veren Akbiyık Sultan adıyla da anılmıştır.

Bursa'nın en eski mahallelerinden olan Akbiyık Mahallesi'nde 1573 yılında yalnızca 27

hane yaşamaktaydı. Cumhuriyet döneminde ise bu bölgenin nüfusu azalınca Nalbantöğlü ve Şekerhoca Mahallesi ile birleşik mahalle olmuştur.⁵

MESCİD

Gelelim Ata Demirer'in sırtını dayadığı mescide. Üç sıra tuğla bir sıra kesme taşla işlenmiş zarif ve ufak mescit Ayverdi'ye göre çok özel bir mescittir.⁶ Her derzinde bir başka şekil bulunmuş, süslerinden tenevvu (çeşitlilik) temin edilmiştir. Altı ve üç köşeler terkibi, kuş gagaları, su dalgaları, zencirekler, baklavalalar, destere dişleri bunlar arasındadır. Kubbe ince ve sivri, nazik baklavalardan müteşekkil bir kuşağa oturmuştur.

Bir 15. yüzyıl yapısı olan bu mescit onarımlardan geçmiş olsa da Kazım Baykal gibi gayretkeş üstatlar sayesinde günümüze çok önemli bazı özelliklerini taşımıştır. Mihrabı boyalıdır fakat şeklinden bir şey kaybetmemiştir.

Caminin kapısı bozulmadan cilalanmıştır. Kapı Fatih devrinin pek güzel bir örneğidir. Bütün takımları tam olarak kalmıştır. Kapı XV. yüzyıl ahşap işçiliğini yansıtmaktadır. Giriş nişi de Bursa kemerlidir. Bursa'daki 1854 depreminde harap olan camiyi Bursa Eski Eserleri Sevenler Derneği 1964'te onarmıştır.

² Kepecioğlu, Kamil (2010) Bursa Kütüğü Cilt 1, (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi)

³ Yılmaz, Hasan Kamil, 'Akbiyık Sultan' maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi «http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=020223&idno2=c020204#1» erişim: 26/09/2017

⁴ Tanman, M. Baha, 'Akbiyık Mescit ve Tekkesi' maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, «http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=020223&idno2=c020204#1», erişim: 26/09/2017

⁵ Kaplanoğlu, Raif (2001), Bursa Ansiklopedisi 1 (Yer Adları), (İstanbul: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları)

⁶ Ayverdi, Ekrem Hakkı (1989) Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481) 3, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları)

¹ Ortaokul ve liseyi Bursa erkek lisesinde okuyan Ata Demirer son sınıfta Çelebi Mehmet lisesine geçmiş ve buradan mezun olmuş.

Suriçinin Birinci Camiinde Bursa Manzarası!

Tarihî yarımadanın tam ortasındayız... Sultanahmet'le Ayasofya'nın arasında bir sağa bir sola bakıyoruz. Etraf her zamanki gibi kalabalık... İstanbul, yerli ve yabancı turistlerin kadrainde... Sultanahmet Camii, mezkûr mahallin kaptanı gibi dursa da civarında öyle latif ve kendi halinde camiler var ki hikâyeleri masum bir halde asılı duruyor minarelerinde

Yönümüzü Cankurtaran istikametine çevirelim o halde... Yavaş yavaş salınalım ara sokaklardan... Evet, eski zamanların evleri butik otel olmuşsa da ve her yerde mazi ruhundan bir kopuş yaşıyor, kapitalist koşullar olsa da aldırma. Siz ısrarla sürdürün tarihin evindeki yürüyüşünüzü... Peki, Bursa bu manzaranın neresine düşüyor? Hadi beraber bakalım...

BİR KUTLU ASKER!

İkinci vaktinin uzun gölgeleri arasında Akbiyik Camii'ne misafir oluyoruz. Burası, 'İmam-ül Mesacid' yani 'Mescidlerin İmamı' olarak adlandırılıyor. Neden? Çünkü Sur içi İstanbul'unun en güneyindeki mescit olduğu için. Bir diğer ismi ise 'Evvel-i kible' olan Akbiyik Mescidi, Baha Tanman'ın verdiği bilgilere göre tekke-mescit formundaki yapılardan. Akbiyik Sultan, Hacı Bayram-ı Veli'nin müritlerinden... Haliyle tekkenin ilk zamanlar Bayramiyye'ye ait olduğu söylenebilir. Yapının ikinci ihyasından sonra Halvetiyye'ye, 1775'ten itibaren tarik-i mezkûrun Cerrahiyye koluna ve 20. yüzyılın başlarında da Kadiriyye'ye intikal eder. Kay-

naklardaki diğer adı Halveti şeyhlerinden Çarhacı Ahmet Efendi'nin tekkesi olarak da geçen mahut yerin, Kasım 1464 tarihinde; İstanbul'un fethinden on bir sene sonra inşa edildiği tahmin ediliyor. Bugün söz konusu eserin sadece minaresi orijinalliğini koruyor. Mescide adını veren Akbiyik Sultan kimdir peki? Asıl adının Ahmed Şemseddin yahut Abdullah olduğu rivayet olunuyor. Bizim hatırımızda Abdullah olarak yer etsin, Allah'ın kulu, herkes gibi... Keşf ve keramet ehli bir veli olan Hazret, Hacı Bayram-ı Veli'nin talebelerinden. II. Murad Han zamanında irşatta bulunan Akbiyik Sultan, 1444 Varna Seferi ve 1453 İstanbul'un Fethine katılmış mübareklerden. Dolayısıyla hadis-i şerife mazhar olmuş kutlu askerlerden,

yani nimelceyşten addediliyor. Bu arada İstanbul kuşatmasının başladığı tarih 6 Nisan 1453'tür. Bursa ise 6 Nisan 1453 tarihinde Orhan Bey tarafından alınır. 29 Mayıs günü surlara sancağı diken kişi Ulubatlı Hasan'dır. Bursa'nın zaptı sonrası Pınarbaşı burçlarından ezanı okuyan ilk kişi ise Ahi Hasan'dır. Tarih, bazen şehirlerin dilinden böyle konuşur ve İmparatorluğun arkasında görünen her daim taht-ı kadimdir, tıpkı Uludağ gibi...

'MADEM DÜNYAYI TERK EDEMİYORSUN, ÖYLE İSE BİZİ TERK ET!'

Feth-i mübinden sonra Ayasofya civarında adına bir cami yapılır ve burası aynı zamanda onun tekkesi olur. Meczip tavrına rağmen Çandarlı Halil Paşa gibi devlet adamları, yine Molla Yegân gibi âlimler bulunur halkasında. Aynı zamanda şiir sanatıyla uğraşan Hazret, Şems-i Hüda mahlasını kullanır. Kaynaklar, malının hesabını bilmeyecek kadar zengin ve varlığını Allah yoluna sarf eden biri olduğunu yazıyor. Böylesi servetin arkasındaysa katıldığı ga-

zalar sonrasında Sultan Murad'ın Yenişehir yakınlarındaki Austos köyünü kendisine bağışlaması vardır. Hatta onun epey mal mülke sahip olması mürşidiyle arasında şöyle bir hikâyeciğe konu(k) olur.

Rivayet olur ki: Hacı Bayram, dünyaya ve onun geçici lezzetlerine bağlanmanın mahzurlarından bahsederek Akbiyik Sultan'a hitaben: "Evladım bu dünya fanidir. Malı mülkü elde kalmaz. Ne kadar malın olsa murad alamazsın. Ahiretten gâfil olma. Zira gidişin dönüşü yoktur. Allahü Teâlâ'dan gayri işlere tutulmaktan kurtul. Devamlı bâki kalan işlerle meşgul ol." diye konuşur. Hocasının bu sözleri üzerine Akbiyik Sultan da şöyle bir sual tevcih eder: "Hocam! Peygamber Efendimiz; 'Dünya, ahiretin tarlasıdır.' buyuruyor. Bu sebeple dünya malı ile meşgul olmak gerekmez mi?" Hacı Bayram uzunca bir süre sükût ettikten sonra: "Evladım! Mademki dünyayı terk edemiyorsun, öyle ise bizi terk et. Bu dergâhta dünya ile meşgul olanların işi yoktur." der. Akbiyik Sultan, bu sözler üzerine kapıdan dışarı çıkarken; eşik üzerinde başından sarığını düşürür. Bunu hocasının bir keremeti bilip 'günü gelince sebebi meydana çıkar' düşüncesiyle alıp başına giymez. Akbiyik, bundan sonra topladığı altın ve gümüş para sayılama-

yacak ölçüde artar. Ancak gönlünü hiç bir zaman para ve pula kaptırmaz. Eline geçen para da hiç bir zaman kendisinde kalmıyor- dur zaten. Fakir, fukara, kimsesiz, öksüz, yetim, dul, borçlu ve gariplerin sığınağı olur. Bursa'da büyük bir imaret yaptırarak gelen geçen yoksullara ikramlarda bulunur. O, dağıttıkça parası artıyor, parası arttıkça dağıtmaya devam ediyordu. Ve bir gün...

Bursa'daki Akbiyik Camii

Hocasının keremeti ortaya çıkar. Sarığının eşik üzerinde düşmesinin esrarı aydınlanır. Sır nedir bilinmez... O, yine şeyhi ve üstadı Hacı Bayram-ı Veli hazretlerinin eşiğine yüz sürer. Tasavvuf yolunda ilerler, hocasının sekiz halifesinden biri olma şerefine kavuşur.

TÜRBESİ BURSA'DA MAKAMI İSTANBUL'DA

Onun asıl türbesi Bursa'da... Nerede mi? Merkez PTT binasının arkasında Şeker Hoca Cami vardır. Hani pirimiz Niyazi-i Mısıri'nin tekke olarak kullandığı ve sesli zikirlerini yaptığı 'sessiz ev'. İşte, tam oranın yukarısında, yolun kenarcığında, yönünüzü şehrin doğusuna doğru çevirdiğinizde sağınızda kalıyor. Şehrin folklorunda ilginç bir hatıra yer alıyor: Eski Bursalılar, yaramaz çocuklarını Hazret'in türbesine götürürlermiş. O haylaz veletler uslanır ve bir daha ana-babasını üzmezlermiş.

Akbiyik Sultan'ın İstanbul'daki caminin yanındaki hazirede Hazret'in makam-kabri bulunuyor. Ve mezar taşında "Fatih'in şehitlerinden büyük kumandan Akbiyik Hazretlerinin ruhuna Fatih" yazıyor. Bu arada şadırvanda bulunan kitabeye, suyu iftar vakti içen zemzem tadı alsın duası konduurulmuş ki bu temenni-

nin yüzü suyu hürmetine çeşmeden bir iki yudum içiverin. Şimdi, avludaki banklara oturun, ikinci ezanlarının suriçine yayıldı; bu demde, Akbiyik Sultan'ın sofrasında halleşin ruhunuzla. Sonra havada uçuşan mısralardan bahtınıza düşene el açın, "Evine dön, şarkıya dön, kalbine dön..."